

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25(497.4)"18/1966"

Prejeto: 12. 9. 2011

Korenine arhivske službe v Sloveniji

JOŽE ŽONTAR

dr. zgodovinskih znanosti, arhivski svetnik, redni profesor v pokoju
Zoisova ul. 30, SI-4000 Kranj

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja ustanavljanje arhivov, osamosvajanje od muzejev ter oblikovanje arhivske mreže v Sloveniji od druge polovice 19. stoletja do prvega slovenskega zakona o arhivskem gradivu in arhivih, sprejetega leta 1966. Glavni poudarek je na opisu razmer, ki so to omogočile ali kakor koli na to vplivale.

KLJUČNE BESEDE: arhivi, muzejska društva (muzeji), dr. Josip Mal, Franjo Baš, dr. Maks Miklavčič, dr. France Škerl, dr. Sergij Vilfan, Društvo arhivskih delavcev LRS, zvezna in republiška arhivska zakonodaja, družbene spremembe ter upravne reorganizacije v državi po letu 1953, ki so vplivale na razvoj arhivov

ABSTRACT

THE BEGINNINGS OF ARCHIVAL SERVICE IN SLOVENIA

The article describes the process of establishing archival institutions in Slovenia, their emancipation from museums, and the formation of Slovenian archival network from the 2nd half of the 19th century up until 1966, when the first Slovenian act on archives and archival institutions was adopted. It focuses mainly on describing conditions that enabled or influenced the whole process.

KEY WORDS: archival institutions, museum societies (museums), Dr. Josip Mal, Franjo Baš, Dr. Maks Miklavčič, Dr. France Škerl, Dr. Sergij Vilfan, Society of Archivists of the People's Republic of Slovenia, federal and republic archival legislation, social changes and administrative reorganizations in Slovenia after 1953 that influenced the development of archival institutions

Prvo pobudo za zbiranje zgodovinskih virov v deželah monarhije so dali na začetku 19. stoletja ustanovljeni deželni muzeji (na Kranjskem 1826). Tem so kmalu sledila historična društva (na Kranjskem ustanovljeno 1843), ki so prav tako zbirala zgodovinsko gradivo. Končno pa je posledica spoznanja o posebnostih arhivskega gradiva pomenila rojstvo arhivov v današnjem pomenu besede. Tako je začel delovati leta 1887 v Ljubljani Kranjski deželni arhiv v zelo neurejenih razmerah v sklopu Deželnega muzeja, v novem muzejskem posloplju pa je dobil tudi svoje prostore. Ob začetku je kot preostali deželni arhivi osrednjo pozornost namenil staremu gradivu deželnih stanov. Prevezel je tudi zbirko listin in drugih arhivalij, do tedaj zbranih v muzeju, ter zbirko arhivalij leta 1885 razpuščenega Historičnega društva za Kranjsko. Mnogo prej je začel delo Štajerski deželni arhiv v Gradcu (1868), kasneje pa Koroški v Celovcu (1904), in sicer v povezavi s tamkajšnjim Historičnim društvom. Tudi v Gorici so za deželni arhiv načrtovali mesto v sklopu Deželnega muzeja, ko je bil ta nameščen v palači Attems (1900), vendar je bilo gradivo prevzeto šele leta 1914; začeto delo pa je prekinila svetovna vojna. Zbiranje arhivskega gradiva si je zadalo za nalogo tudi Istrsko društvo za arheologijo in domovinsko zgodovino, ki je bilo v Poreču ustanovljeno leta 1884, da bi pripravilo med drugim ustanovitev Istrskega deželnega arhiva. Omenjeni arhivi so sčasoma prešli na zbiranje arhivalij z območja vse dežele, in to ne glede na izvor, le da so spoznali njihov pomen za zgodovino. Deželne arhive zunaj današnje Republike Slovenije omenjamo zato, ker so deli teh dežel danes v njenem sestavu. V Gradcu je bil leta 1906 ustanovljen še namestniški arhiv, v Trstu, Ljubljani in Celovcu pa je ostalo le pri nameri za ustanovitev arhiva namestništva oziroma deželne vlade. Ob tem pa ne smemo prezreti tudi delovanja centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike ter arhivskega sveta, namenjenega skrbi za arhivsko gradivo.¹

Za prihodnji razvoj arhivov v Sloveniji pa so bile pomembne tudi lokalne iniciative za zbiranje, hrambo in urejanje arhivskega gradiva. Tako je bilo leta 1898, ko je bil pri ljubljanski mestni občini zaposlen Anton Aškerc kot mestni arhivar, arhivsko gradivo prvič formalno ločeno od dokumentarnega gradiva mestne uprave in njenih uradov. V okviru Arhiva je Aškerc osnoval tudi Mestno knjižnico.²

Enaka je bila osnova za začetek tudi pri mestnih arhivih v severozahodni Istri. V Piranu so zaposlili mestnega arhivarja leta 1887, nato pa leta 1891, to pa je bilo verjetno v zvezi s podobnimi tradicijami v Italiji, arhiv združili z mestno knjižnico. Enako se je zgodilo v Kopru. Po končani preureditvi drugega nadstropja občinske palače so leta 1900 tja namestili mestno knjižnico ter mestni arhiv, Francesco Majer pa ju je začel urejati.³

Sicer pa so lokalna muzejska društva oziroma muzeji, ki so jih začeli ustanavljati na obravnavanem območju v zadnji četrtini 19. stoletja, v svoji zbirateljski dejavnosti zajemali tudi arhivalije. Pri ustanavljanju muzejskih društev je bila v ospredju Štajerska. Naj jih omenimo po časovnem redu ustanovitve: Muzejsko društvo v Celju (1882), Muzejsko društvo na Ptujju (1893) ter Muzejsko društvo v Mariboru (1902). Svoje muzejsko društvo so ustanovili tudi Slovenci v Gorici (1910). V muzejih, katerih pobudniki so bila omenjena društva, so nastale tudi večje ali manjše zbirke arhivskega gradiva. Izvor njihovega gradiva ni bil enoten, to pa ni bilo ovira, da ne bi prej ali slej prišli na prevzemanje posameznih fondov, to je po izvoru enotnih, zaokroženih celot dokumentov.⁴

Po letu 1918 se položaj ni bistveno spremenil. V Ljubljani je deželni arhiv nadaljeval delo pri Narodnem muzeju (tako so Deželni muzej preimenovali leta 1920), le da se je arhiv od leta 1926 uradno imenoval Državni arhiv, dobil je svojo postavko v državnem proračunu, a vse to ni v ničemer spremenilo njegovega položaja.⁵

¹ Žontar: Deželni arhiv, str. 151–160; isti: Delovanje Centralne komisije, str. 75–90; Janša-Zorn: *Historično društvo*, str. 75–90; *Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchivs*, str. 1–18; Ogris: 100 Jahre Kärntner Landesarchiv, str. 15–33; Porceda-Mitidieri: Starejši fond goriških deželnih stanov, str. 52; Stulli: Pregled povijesnog razvitka, str. 40–41; Žontar: Načrti za ustanovitev, str. 24–27; prim. tudi Goldinger: Geschichte des österreichischen Archivwesens, str. 26–43; Posch: Das Archivwesen der Länder, str. 51–71; Smolec: *Zgodovina arhivistike*, str. 31–38.

² Fabjančič: Ljubljanski mestni arhiv, str. 174–183; Vilfan: Anton Aškerc, str. 99–107; Šenk: Anton Aškerc, str. 227–231.

³ Bonin – Rogoznica: *Koprška pisna dediščina*, str. 91–101.

⁴ Fugger-Germadnik: Muzejsko društvo, str. 355–362; Heranja-Masten: Korenine arhiva, str. 138–141; *Vodnik Zgodovinskega arhiva v Celju*, str. 7; *Vodnik Zgodovinskega arhiva na Ptujju*, str. X–XIII; Marušič: Nekaj o začetkih, str. 11; Baš: Muzeji, galerije, arhivi in spomeniško varstvo, str. 314–319.

⁵ Ribnikar: Dr. Josip Mal, str. 30.

Leta 1903 v Mariboru ustanovljeno Zgodovinsko društvo za slovensko Štajersko si je po prvi svetovni vojni zastavilo za cilj prevzeti prejšnjo vlogo Štajerskega deželne arhiva v delu dežele, ki je pripadel Jugoslaviji. Njegovi cilji so bili že od vsega začetka raziskovanje preteklosti ožje domovine in zato tudi zbiranje gradiva o njej. Ko se je leta 1920 z njim združilo Muzejsko društvo v Mariboru, je pridobilo tudi njegovo arhivsko zbirko. Izredno živahna prizadevanja Zgodovinskega društva – med drugim v pričakovanju, da bo po konvenciji iz leta 1923 vrnjenega precej gradiva iz Štajerskega deželne arhiva – ter dejstvo, da so oblasti v večji meri upoštevale finančne potrebe kulturnih ustanov, so privedli do tega, da je 19. junija 1929 veliki župan mariborske oblasti ustanovil Oblastni arhiv v Mariboru, a ga je potem, ker je bila oblast še isto leto ukinjena, prevzela banovina kot Banovinski arhiv v Mariboru (1932). Kot delovno področje so mu bili s poslovníkom z dne 20. aprila 1933 dodeljeni območje slovenske Štajerske, jugoslovanski del Koroške ter Prekmurje. Osnovo za začetek delovanja je predstavljalo pri Zgodovinskem društvu zbrano gradivo.⁶

Mestni arhiv ljubljanski je od leta 1933 deloval v sklopu kulturnega odseka mestne občine. Tudi omenjena muzejska društva oziroma muzeji so nadaljevali zbiranje arhivskega gradiva, pridružili so se jim še na novo ustanovljeni: leta 1934 muzejski odsek Tujsko-prometnega društva v Metliki, 1937 Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1939 Muzejsko društvo v Krškem ter leta 1941 Muzejsko društvo v Novem mestu (zbiranje gradiva, tudi arhivskega, so večinoma pričeli že nekaj let prej). Zunaj tedanje Jugoslavije sta v Piranu in Kopru obstajala še mestna arhiva, združena s tamkajšnjima knjižnicama.⁷

Ker v Kraljevini Jugoslaviji nikakor ni uspelo sprejeti arhivskega zakona, so bile vse pogostejše razne iniciative, ki so si prizadevale za izboljšanje varstva arhivskega gradiva. Mestni muzej v Ljubljani, ustanovljen leta 1935, so takrat namestili v Auerspergoví palači. Tja so preselili tudi Mestni arhiv, ki naj bi bil v velikem neredu, in so celo

razmišljali o združitvi z arhivom pri Narodnem muzeju. Hkrati pa so se v vseh časopisih pojavili pozivi za ustanovitev osrednjega slovenskega arhiva, ki bi bil strokovno urejen in bi obsegal gradivo iz vseh tedanjih slovenskih arhivov. Poudarjali so, da bi tak arhiv predstavljal neizčrpno zakladnico za slovenske znanstvenike. Izmed slovenskih zgodovinarjev se je oglašil dr. Fran Zwitter, ki je opozoril, da postaja zaradi razkosanosti in neurejenosti arhivov ustanovitev osrednjega slovenskega arhiva vse nujnejša. Akcijo je sprožil članek dr. Josipa Mala v Znanstvenem vestniku, ki je izražal prepričanje, da bi morali uvrstiti med prve točke slovenskega kulturnega programa poleg univerzitetne biblioteke in akademije znanosti tudi ustanovitev narodnega arhiva. Temu osrednjemu arhivu bi morali izročati v last ali vsaj hrambo vse pomembnejše arhivalije mest, srezov, drugih državnih uradov ter zasebne arhive, katerih lastniki ali upravitelji ne dajejo dovolj dobrih zagotovil, da bodo ohranjene. Javni uradi pa ne bi smeli uničevati svojih spisov, ki niso več aktualni, ampak bi jih morali izročati kompetentnemu arhivu, da bi odbral med njimi najpomembnejše, nepomembne pa uničil. Tako je bila izražena potreba po koncentraciji arhivskega gradiva, obenem pa tudi prvič pri nas o obveznem izročanju dokumentarnega gradiva arhivom. Seveda bi bilo mogoče koncentracijo izvesti le, če bi osrednji arhiv imel potrebne prostore. To pa je bila ne samo takrat, ampak tudi sicer čista utopija.⁸

Ni pa bila zamisel o koncentraciji vsestransko sprejeta. Še isto leto (novembra 1935 v Ljubljani) je prva kulturna konferenca slovenskih mest, ki je sicer poudarila, da vsi za znanost, narod in deželo pomembnejši ali drugače vidnejši dokumenti, tudi pisani, ne morejo ostati v muzeju ali arhivu kakega skritega in odročnega kraja, toda lokalni arhivi lahko obstajajo tam, kjer so dane za to vse ustrezne razmere. Za praktično rabo pa je bil namenjen napotek, naj registrature javnih oblasti izročajo svoje akte osrednjemu arhivu; kot taka pa so navedli enakovredno arhiv pri Narodnem muzeju v Ljubljani ter Banovinskega v Mariboru. Prav tako stališče glede izročanja arhivalij je zastopal dr. Mal že v Kratkíh navodilih za ohranitev arhivov in glavnih načelih spomeniškega varstva leta 1928.⁹

⁶ Vrbnjak: Sto let Zgodovinskega društva, str. 7–30; *Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor*, str. 9–10; *Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine v Ljubljani* 1933, 35 kos, št. 230: Banovinski arhiv, str. 92; Leskovec: Franjo Baš, str. 113–118.

⁷ *Šestdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega*, str. 21; Baš: Muzeji, galerije, arhivi in spomeniško varstvo, str. 314–319; Mohorič-Bonča: Muzejska društva, str. 71–77; Tončič: Petdeset let Dolenjskega muzeja Novo mesto, str. 71–74; Jarc: Novomeški arhivi, str. 18–21; *Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, str. 19.

⁸ Šmid: Arhivska zakonodaja, str. 52–54; *Šestdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega*, str. 21; Mal: Organizacija ljubljanskih arhivov str. 3–6; Za ustanovitev osrednjega arhiva; Za osrednji slovenski arhiv; Zwitter: Vprašanja naših arhivov, str. 86, 88.

⁹ Prva kulturna konferenca, str. 74–75; Mal-Stelet: Kratka navodila, str. 178–179.

V svojih nastopih pa je bil najbolj daljnoviden Franjo Baš. Tako je v Spominskem zborniku Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije (1939) kot največji problem arhivov poleg tega, da hramba arhivalij ni bila pravno urejena, izpostavil pomanjkanje jasnih zakonskih načel, ki bi določala, kaj spada v občinske in druge arhive in kaj v znanstvene zbirke. Poudaril je, da je nemogoče koncentrirati vse arhivalije v enem arhivu in da je v znanstvenem interesu, da se razvijejo tudi lokalni, zlasti mestni arhivi pod strokovnim vodstvom. Na prvem zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Ljubljani decembra istega leta, na katerem so ponovno ugotovili, da je potrebno ustanoviti osrednji arhiv v Ljubljani, pa je Baš v predavanju o žgočih problemih arhivov na prvem mestu poudaril načelo, da se morajo arhivi osamosvojiti od muzejev.¹⁰

Spoznanje o potrebi po ustanovitvi osrednjega državnega arhiva Slovenije je že toliko dozorelo, da je bil po končani drugi svetovni vojni neverjetno hitro tudi ustanovljen, to pa je pomenilo osamosvojitve dotedanega arhiva pri Narodnem muzeju v Ljubljani (uredba narodne vlade Slovenije o ustanovitvi Osrednjega državnega arhiva Slovenije in arhivskega sveta z dne 31. oktobra 1945).¹¹ Splošni zakon o državnih arhivih z dne 23. januarja 1950 pa je imel predvsem namen urediti glavno arhivsko omrežje v državi in je zato predvideval predvsem zvezni arhiv in republiške arhive.¹² Ni pa predpisal ločitve na historične arhive za gradivo do leta 1941 ter na arhive narodnoosvobodilnega boja in socialistične graditve, kot so naredili po sovjetskem vzoru v številnih vzhodnoevropskih državah. Še dve leti prej so na zborovanju slovenskih zgodovinarjev (oktobra 1948 v Solkanu) na predlog dr. Franceta Škerla, predsednika takrat ustanovljene arhivske sekcije Zgodovinskega društva za Slovenijo, izrazili potrebo po taki delitvi arhivov nemara zato, da bi tudi novejša gradivo prihajalo v arhive. To je bila posledica dejstva, da je uredba o ustanovitvi Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani z dne 7. februarja 1948 določala, da zbira muzej vseh vrst gradivo, ki kakor koli osvetljuje narodnoosvobodilni boj. Muzej je tako prevzel obsežno arhivsko gradivo, zbrano pri Inštitutu narodne osvoboditve – tako se je po vojni preimenoval Znanstveni inštitut, ustanovljen leta 1944 pri izvršnem odboru Osvobodilne fronte.¹³

Po izidu splošnega zakona o državnih arhivih leta 1950 je zavlado razburjenje v nearhivskih ustanovah, ki so zbirale tudi arhivsko gradivo. To je bil povod za resolucijo muzejskega sveta, sprejeto maja 1950, ki je poudarila, da je zaradi narave muzejev, zlasti Narodno-zgodovinskega muzeja, Muzeja NOB in kompleksnih pokrajinskih muzejev, nujno, da so zaradi znanstvenega pripravljanja muzejskih ponazoril arhivi sestavni del muzejev.¹⁴ Na to je odgovoril v Zgodovinskem časopisu dr. Maks Miklavčič, vodja ljubljanskega škofijskega arhiva, da smejo po novem zakonito uveljavljenem redu prehajati preostanki uradnega dopisovanja samo v arhive in nikamor drugam, in to seveda neposredno in brez upoštevanja morebitnih muzejskih potreb. To bi bila pretveza za ohranitev »kompleksa« premaganih stališč in kulturnega nazadnjaštva. Zato je pričakoval, da bo novi arhivski zakon vseboval določilo o obveznem izročanju arhivskega gradiva arhivom.¹⁵

Tako zakon o ustanovitvi Osrednjega državnega arhiva Slovenije kot splošni zakon o državnih arhivih sta sprejela načelo koncentracije vsega arhivskega gradiva na območju republike. Splošni zakon lokalnih arhivov kot redne oblike arhivov za zbiranje gradiva lokalne proveniencije ni poznal, marveč je poznal le eno, izjemno obliko lokalnih arhivov – mestne arhive, ki jih je dovolil ustanavljati v velikih in zgodovinsko pomembnih mestih z dovoljenjem republiške vlade. Na tej osnovi se je Mestni arhiv ljubljanski januarja 1951 iz dotedanega arhivskega oddelka poverjeništa za kulturo in znanost mestnega ljudskega odbora organizacijsko osamosvojil kot samostojna proračunska ustanova s področja kulture. Mestna knjižnica, ki so skupaj z arhivom preselili v Auerspergovo plačo, pa je postala leta 1946 osnova za ustanovitev Slovanske knjižnice.¹⁶

Gradivo predvojnega Banovinskega arhiva v Mariboru je ostalo po vojni v sklopu tamkajšnjega Pokrajinskega muzeja, kamor so ga namestili ob okupaciji. Ob začetku leta 1952 pa se je arhiv ponovno osamosvojil kot samostojna proračunska ustanova z nazivom Državni arhiv LRS Maribor oziroma kmalu nato kot Državni arhiv LRS, podružnica Maribor. Ustanovitelj je bil mestni ljudski odbor Maribor. Še ob razpravah o novem arhivskem zakonu leta 1954 je mariborski arhiv predlagal, da bi tudi v prihodnje ohranil naziv državni arhiv. Predlog se je navezoval na podobno pred-

¹⁰ Baš: Muzeji, galerije in spomeniško varstvo, str. 317–318; Prvo zborovanje, str. 144–145.

¹¹ Uradni list SNOS in NVS, 50-363/1944–45.

¹² Uradni list FLRJ 12-115/1950.

¹³ Uradni list LRS 7-47/1948. Oblak-Čarni: Arhivi v Sloveniji, str. 87–90; Škerl: O perečih vprašanjih, str. 172–173,

197–198.

¹⁴ Resolucija Muzejskega sveta, str. 79.

¹⁵ Miklavčič: Splošni zakon, str. 248.

¹⁶ Šestdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega, str. 29.

vojno stanje.¹⁷ Povojne razmere so se začele zelo spreminjati, ko je bil januarja 1953 sprejet ustavni zakon o temeljnih družbene in politične ureditve države. Nastale so spremembe v družbeno-političnem sistemu, med drugim so začeli opuščati republiški centralizem. To se je pokazalo tudi v spremenjenem nazivu Osrednjega državnega arhiva Slovenije – to leto je bil preimenovan v Državni arhiv LRS. Tako so osnovna načela splošnega zakona iz leta 1950 zastarela in že med letom 1953 so se začele priprave za novi zvezni arhivski zakon.¹⁸

Na ustanovnem občnem zboru Društva arhivskih delavcev LRS aprila 1954 so govorili tudi o žgočih problemih arhivov. Zaradi odprave arhivskega sveta LR Slovenije se je društvo ukvarjalo tudi z vprašanji razvoja arhivske službe. Dr. Škerl, bodoči predsednik Društva, je vzrok za težave v veliki meri pripisoval dejstvu, da kljub prizadevanjem arhivskega sveta ni bil sprejet republiški arhivski zakon. Navedel je kulturna središča, v katerih je bilo do tedaj zbrano arhivsko gradivo, zunaj Ljubljane. Največ ga je bilo v Mariboru, preostanek na Ptujju, v Celju, Škofji Loki, Kranju, Slovenj Gradcu in Tolminu. Zaradi starosti je posebej opozoril na gradivo v Primorju, to je v Kopru, Izoli in Piranu. Nakazani razvoj naj bi pomenil preveliko raztresenost arhivov, zato naj bi bila potrebna koncentracija. Razlagal si jo je tako, da bi priključili Državnemu arhivu LRS gradivo, ki je po provenienci izviralo od republiških organov ali pa je imelo splošno republiški pomen; kar je nastalo pri mestnih organih mestnim arhivom, za gradivo okrajnih organov pa zakon še ni predvideval arhivov. Omenjeno obrazložitev svoje pristojnosti je zagovarjal tudi republiški arhiv. Konkretno je dr. Škerl predlagal, da bi bilo v Državnem arhivu zbrano gradivo o NOB, ki so ga hranili muzeji.

Sploh pa je poudaril, da je ločitev arhivov od muzejev nujna in sestavni del arhivskega napredka. Cilj vseh ločitev arhivov od muzejev in koncentracije arhivskih zbirk je namreč omogočiti specializacijo arhivske stroke, ki ni in ne more biti privesek muzealstva. Varstvo, hramba in strokovna obdelava arhivskega gradiva so stvari, ki jih je mogoče uspešno in v skladu s splošnim človeškim razvojem izvajati le, če so arhivi obravnavani kot samostojna panoga v javnem udejstvovanju. Vedel pa je, da bo konkretno reševanje tega problema zahtevalo še veliko pojasnjevanja in nedvomno tudi mnogo zamer, preden bo zmagalo.

Razprava v zvezi s koncentracijo arhivskega gradiva ni potekala po želji dr. Škerla, saj je predlog doživel oster odpor. Dr. Bogo Grafenauer je nastopil pomirjevalno s predlogom, da bi prišla koncentracija v poštev le tam, kjer arhivalije niso zavarovane. Je pa predlog poročevalca o ločitvi arhivov od muzejev odločno podprl dr. Sergij Vilfan, ki je dobra tri leta prej prevzel vodstvo Mestnega arhiva ljubljanskega z besedami: Naj bodo že enkrat arhivi arhivi, muzeji muzeji in knjižnice knjižnice. S tem se bodo naši arhivistiki šele odprla vrata za resnično strokoven kvaliteten razvoj!¹⁹

Decentralizacija družbeno-političnega življenja je spodbujala tudi lokalne iniciative za urejanje položaja arhivov. Na pobudo Zgodovinskega društva za jugoslovansko cono Svobodnega tržaškega ozemlja v Kopru so oktobra 1953 arhiv ločili od mestne knjižnice; postal je samostojna služba v okviru občinskega ljudskega odbora Koper.²⁰ V Novem mestu pa je bila odločitev o položaju arhiva v tem letu nasprotna. Tedaj je namreč leta 1950 ustanovljen Dolenjski muzej prevzel arhivsko gradivo, ki ga je zbral in urejal oddelek okrajnega ljudskega odbora Novo mesto, imenovan okrajni arhiv (ustanovljen leta 1946).²¹

Naslednje leto (1954) je nastala pobuda za ureditev arhivske službe na območju Celja in Ptujja. V Celju je deloma to pospešila tudi pomembna škoda na predvojnem gradivu v kleti mestnega ljudskega odbora, ki jo je povzročila tega leta povodenj. V jeseni istega leta je bil nato podobno kot v Kopru v okviru mestnega ljudskega odbora ustanovljen zgodovinski arhiv, ki je prevzel gradivo, ki ni bilo več potrebno za tekoče poslovanje, ter arhivsko gradivo, zbrano v Mestnem muzeju.²²

Na Ptujju pa je okrajni ljudski odbor julija sprejel sklep, da se bo arhiv ločil od Mestnega muzeja in da bo ustanovljen Okrajni arhiv Ptuj kot samostojna proračunska ustanova. Ko je vodja arhiva Anton Klasinc to sporočal Državnemu arhivu v Ljubljano, je navdušeno pristavil: Tako je ptujski arhiv po zaslugi okrajnih predstavnikov naše ljudske oblasti verjetno kot prvi med slovenskimi lokalnimi arhivi zaživel svobodno življenje. To dejstvo nas navdaja z upravičenim upanjem, da bomo v prihodnjem letu uspešno rešili tudi vsa ostala vprašanja, katerih rešitev je za uspešno delo našega arhiva nadvse nujna. Sklep o ustanovitvi Okrajnega arhiva pa je še isti mesec zadržal svet za prosveto in

¹⁷ Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor, str. 15; AS 607, fasc. 2.

¹⁸ Uradni list FLRJ, 3-19/1953.

¹⁹ AS 607, fasc. 1; Ribnikar: Od objave splošnega zakona, str. 31.

²⁰ *Vodnik Pokrajinskega arhiva Koper*, str. 11.

²¹ Jarc: Novomeški arhivi, str. 18–21.

²² *Vodnik Zgodovinskega arhiva v Celju*, str. 7–9.

kulturo LRS, češ da okrajni ljudski odbor ni pristojen za ustanovitev okrajnega arhiva. Po posvetovanju z Državnim arhivom LRS je bilo nato dogovorjeno, da bo ljudski odbor mestne občine Ptuj na podlagi splošnega zakona o državnih arhivih ustanovil mestni arhiv in da bo vanj vključeno tudi arhivsko gradivo, ki je bilo pri Mestnem muzeju Ptuj.

Ljudski odbor mestne občina Ptuj je nato aprila 1955 izdal odločbo o ustanovitvi samostojne proračunske ustanove Mestni arhiv v Ptuj in kot njegove naloge določil zbiranje, varovanje in urejanje arhivskega gradiva upravnih, gospodarskih in družbenih organov in ustanov, ki so imele svoj sedež v Ptuj, prav tako pa vodenje evidence in zbiranje arhivskega gradiva ptujske okolice v mejah ptujskega okraja, in to predvsem zato, da bi ga zavaroval pred propadom. Samo ustanovitev Mestnega arhiva v Ptuj je izvršni svet Ljudske skupščine LRS sicer potrdil, pripomnil pa je, da je svet za prosveto in kulturo LRS zahteval, naj bo delovno območje arhiva samo mesto Ptuj. To je bila posledica nasprotovanja mariborskega arhiva, da bi se območje ptujskega arhiva razširilo na okraj. Vendar je Državni arhiv LRS pooblastil na novo ustanovljeni mestni arhiv, da ima v njegovem imenu nadzor nad arhivskim gradivom na vsem območju okrajnega ljudskega odbora Ptuj in tako rekoč podprl ustanavljanje okrajnih arhivov; kakor bomo kasneje videli, pa se tega ni držal dosledno.²³ Ptujski arhiv je bil tako prvi primer prakse, ki je nove organizacijske oblike skušala reševati z nazivi iz zakona iz 1950., čeprav mestni arhivi takrat niso bili mišljeni kot izhodišče za arhive splošnega lokalnega sistema. Sedaj pa se ni bilo več mogoče izogniti vprašanju mreže lokalnih arhivov. K temu je silila tudi potreba po rešitvi vprašanja mlajšega dokumentarnega gradiva, ki je hitro izgubljalo svojo prvotno funkcijo. To je bila posledica ne le velikih družbenih sprememb, marveč tudi čedalje bolj dinamičnega tempa razvoja.

Na naslednjem občnem zboru Društva arhivskih delavcev LRS aprila 1955 je dr. Škerl poudaril, da povzroča velike težave še nerešeno vprašanje arhivskih središč v Sloveniji. Večkrat je bilo čuti različna trenja, ki so bila v veliki meri izraz ne le vpliva osebnega značaja, ampak tudi neurejenih razmer v zvezi z arhivsko mrežo v Sloveniji. Prišlo

je do nezdravih poseganj v območje in značaj druge arhivske enote.²⁴ Tudi v društvenem konceptu arhivskih središč je bilo še marsikaj nerazčiščenega. Tako si niso bili še povsem na jasnem, koliko bo treba upoštevati splošno upravno strukturo oziroma se nasloniti nanjo, koliko pa bolj upoštevati koncept močnejših ali vsaj pomembnejših kulturnih središč. Verjetno bo v določeni obliki treba upoštevati oboje, še posebej pa temeljne arhivske postavke: dovolj gradiva, kakovostne strokovnjake in primerne prostore. Kar zadeva koncept arhivskih ustanov v pomembnejših kulturnih središčih zunaj Ljubljane so za začetek računali predvsem na Maribor, Celje, Koper, Novo mesto, Gorico, Kranj ter Mursko Soboto. Toda v zadnjih treh krajih je bil položaj še neugoden. Ne le da tam še niso bile zagotovljene omenjene temeljne postavke, v krajih samih tudi ni bilo prave volje za ustanovitev arhivskega središča. V drugo vrsto so sodili kraji Ptuj, Trbovlje, Škofja Loka, kjer bi lahko nastali močnejši mestni arhivi; v njih naj bi bil takrat položaj najugodnejši. Po potrebi bi seznam krajev še razširili. Držali pa so se načela, da je treba ustanavljanje samostojnih arhivskih enot v interesu arhivskega varstva sicer podpirati, toda forsirati ga je treba v resnično pomembnejših središčih. Drugod pa bi bilo bolje take organizacijske oblike uresničiti postopoma, ko bi konkretne potrebe upravičile take korake.

K povedanemu je dr. Škerl še na splošno pripomnil, da je prikazani načrt mišljen bolj v skladu z določbami v osnutku novega zveznega arhivskega zakona, kot pa z obstoječo zakonodajo. Začasno je morala izvedba opisanega koncepta sloneti le na t. i. mestnih arhivih, ker stopnje med republiški in mestnimi arhivi obstoječi splošni zakon ni predvideval. V tem je bila ena velikih težav za oblikovanje primerne arhivske mreže v Sloveniji. Arhivsko društvo je obliko mestnega arhiva podpiralo, čeprav ni ustrezala konceptu pomembnejših arhivskih središč. Po njegovem je ni bilo treba razumeti strogo po črki zakona, marveč bolj po smislu, to je ne kot lokalno upravno enoto, temveč kot sedež organov v določenem kraju. To obliko je podpiralo povsod tam, kjer je bilo v kraju samem dovolj volje, potrebe po arhivski ustanovi pa dovolj žgoče. Da bi dejansko zagotovili varstvo arhivskega gradiva, je društvo štelo za nalogo prizadevanja nadaljevati, želelo pa si je večje podpore republiškega sveta za prosveto in kulturo.²⁵

²³ Temeljna uredba o finančno samostojnih zavodih. Uradni list FLRJ 51-426/1953; AS 607, fasc. 2; *Vodnik Zgodovinskega arhiva na Ptuj*, str. 15–17; za posredovano dokumentacijo se Zgodovinskemu arhivu na Ptuj najljepše zahvaljujem.

²⁴ Po vsej verjetnosti je mislil na dogajanja v zvezi z ustanavljanjem ptujskega arhiva.

²⁵ AS 607, fasc. 1; Škerl: Eno leto obstoja, str. 123–124.

Dr. Vilfan se je zelo poglobljal v osnutke novega zveznega arhivskega zakona. Izmed njegovih pripomb naj omenimo nekaj bistvenih, ki v marsičem nakazujejo slovensko arhivsko politiko, kakršna je bila v desetletju potem. Kot prvo je poudaril, da bi moral novi zakon obsegati osnovna načela, ki naj bi veljala za vso državo. V tem pogledu bi moral biti še vedno okviren, da bi republike lahko izdelale svoje specialne arhivske zakone, v katerih naj bi upoštevali posebne razmere in splošna načela prilagodili svojim potrebam. Vsekakor pa naj bi bil novi zakon arhivski, to se pravi, da bi moral urejati stvari, ki so zadevale samo arhive in specialne pogoje za resnični napredek arhivistike, moral bi biti tudi zelo rigorozen, ker bi le ta rigoroznost lahko dvignila arhive iz dotedanjega arhivskega kaosa na stopnjo moderne arhivistike. Za razmejitve arhivskega gradiva med zveznim in republiški arhivi bi moral biti formalno določen princip teritorialne provenience. Toda v okviru republike bi lahko definiral razmejitve samo republiški arhivski zakon.

Osnutki so morali seveda upoštevati organizacijske spremembe v sistemu teritorialnih upravnih enot, narejene v letu 1955. Tako so bili sprva predvideni glede na stopnjo organov oblasti in uprave zvezni, republiški in okrajno-mestni, nato pa zvezni, republiški in okrajno-komunalni arhivi. S tem v zvezi je dr. Vilfan pripomnil, da morajo biti določbe o okrajno-komunalnih arhivih zelo okvirne, potrebno je pustiti republikam, da to stopnjo arhivov organizirajo z vsem upoštevanjem lokalnih okoliščin, tako da bi tak arhiv nekje ustanovili, drugod pa ne, ali pa več okrajev združili v eno arhivsko območje. Specialni arhivi pa bi smeli po Vilfanovem mnenju nastajati le kot rezultat lastnih registratur, npr. univerze, akademije, državnega sekretariata za zunanje zadeve, državnega sekretariata za notranje zadeve, cerkvenih ustanov itd. Ustanavljanje novih specialnih arhivov bi moralo biti omejeno ali vsaj zelo oteženo, da se arhivalije ne bi razdrobile na brezmejno število kompetenc in državnim arhivom ne bi bilo onemogočeno pravilno in redno funkcioniranje.

Za zaključek obravnave organizacijskih vprašanj je dr. Vilfan povzel, da mora biti smisel omenjenih določb ločitev arhivov od muzejev in knjižnic. Pri tem naj bi delali največ zmede muzeji. Ti si laste arhivsko gradivo na podlagi nemogočega načela, da so arhivi osnova muzejem. S povezovanjem z arhivi pa zavirajo tako svoje delo, kot delo arhivov. Ker je bila ločitev nujna in več ali manj problematična povsod, naj bi jo predpisal novi zvezni arhivski zakon.

V zvezi z varstvom arhivskega gradiva bi moral novi zakon – tako je nadaljeval dr. Vilfan – vsebovati člen, ki bi neposredno prepovedal vsakemu uradu vsakršno samovoljno uničenje arhivalij. Prepovedano bi moralo biti tudi škartiranje, tj. odbiranje nepotrebne gradiva, kolikor ni posebej določen obseg takega škartiranja v zakonskih predpisih. Kar zadeva urade, bi moral novi zakon vsebovati člen, s katerim bi dobili arhivi pravico do nadzora hranjenja arhivskega gradiva in ravnanja z njim v registraturah brez prejšnjega dovoljenja. S tem v zvezi naj ne bi šlo za nikakršno vmešavanje v administrativne posle kakega urada, temveč za tisto, kar zadeva arhivarja, torej da so tudi registrature shranjene v redu in da se ravna z njimi kot z bodočim delom pristojnega arhiva. V zvezi z organskim pridobivanjem arhivskega gradiva v arhivih bi moral novi arhivski zakon vnesti princip obveznega izročanja registratur pristojnim arhivom, rok za izročitev pa bi bil lahko raztegljiv. Princip obveznega izročanja registratur pristojnim arhivom naj bi bil sestavni del smisla in eksistence posebnih arhivskih zavodov.

Na koncu je dr. Vilfan še dodal, da tudi družbene organizacije ne bi smele biti svobodne pri ravnanju s svojimi arhivi oziroma registraturami; šlo je za gradivo delavskega gibanja, narodnoosvobodilnega boja in Zveze komunistov. Toda to, kam naj bi se stekali njihovi arhivi oziroma registrature, naj bi določili republiški arhivski zakoni. Sploh je bilo to gradivo še vprašanje zase, v to pa se stroka tedaj ni smela vtikati, in to je dr. Vilfan tudi dobro vedel. Dr. Tone Ferenc pa je vedno poudarjal kot najpomembnejše, da se to gradivo ohrani in da ni pomembno, kje je. Kot uspeh smo šteli že to, da je bilo mogoče prikaz tega gradiva leta 1965 vsaj delno vključiti v Vodnik po arhivih Slovenije.²⁶

Sicer je nova upravna reorganizacija v državi ustvarila v znatno povečanih okrajih primerno teritorialno-upravno enoto tudi za arhivsko službo, vendar pa je naslanjanje arhivov na okrajne ljudske odbore postalo problematično. Po drugi strani je v skladu s splošnimi težnjami, da bi odpravili razliko med položajem mestnih in vaških naselij, specifični pravni položaj mest skoraj povsem prenehal, mestni ljudski odbori ter ljudski odbori mestnih občin so bili odpravljeni. Vendar je pristojnost za ustanavljanje arhivov v velikih in zgodovinsko pomembnih mestih postala zadeva občinskih ljudskih odborov in ne okrajnih. V skladu s težnjami družbenega razvoja, da bi bile pristojnosti občin –

²⁶ AS 607, fasc. 1, 2.

komun kar najširše, je namreč zakonodajalec želel, da bi čim več pristojnosti prenesli na občine in pripravili razvoj v smeri omejevanja funkcij okrajev. Tako so sprejetje arhivskega zakona odložili za čas, ko naj bi začela veljati nova ustava.²⁷

Razvoj naslednjih let je privedel do znatnega, a zelo raznolikega širjenja mreže arhivov, in sicer na osnovi ustanavljanja mestnih arhivov kot samostojnih proračunskih ustanov. Po priključitvi cone B Svobodnega tržaškega ozemlja k Jugoslaviji je najprej občinski ljudski odbor Piran oktobra 1955 ločil arhiv od Mestne knjižnice in ustanovil Mestni arhiv v Piranu, naslednje leto (februarja 1956) pa je tudi občinski ljudski odbor Koper ustanovil Arhiv v Kopru, vendar se je v splošni rabi zanj uveljavil naziv Mestni arhiv Koper; s tem imenom je bil tudi registriran. Obe ustanovitvi je potrdil izvršni svet ljudske skupščine LRS, tokrat brez pripombe glede območja. Naloga obeh je bila zbirati, varovati in urejati arhivsko gradivo upravnih, gospodarskih in družbenih organov in ustanov, ki so imeli svoj sedež v Piranu oziroma Kopru, naloga koprskega arhiva pa tudi vodenje evidenc in zbiranje arhivskega gradiva bližnje okolice v mejah koprskega okraja, da bi ga zavarovala pred propadom.²⁸

Prav tako je občinski ljudski odbor Celje decembra 1956 ustanovil Mestni arhiv Celje, to pa je naslednje leto potrdil tudi izvršni svet ljudske skupščine LRS. Naloga arhiva je bila zbirati, varovati in urejati arhivsko gradivo upravnih, sodnih, gospodarskih in družbenih organov in ustanov, ki so imeli svoj sedež v Celju, ter evidentirati in zbirati gradivo iz bližnje okolice v mejah celjskega okraja, da bi ga rešili pred propadom. Pri ustanovitvenih odločbah v letih 1955 in 1956 tako izstopa zlasti salomonska rešitev določanja območja arhivov.²⁹

Spremenili pa so se tudi imetniki pravic do ustanavljanja arhivov. Zaradi ukinitve mestnih ljudskih odborov v letu 1955 je postal ustanovitelj Mestnega arhiva ljubljanskega novi okrajni ljudski odbor Ljubljana, ustanovitelj Državnega arhiva LRS, podružnice Maribor pa novi okrajni ljudski odbor

Maribor. Tako sta se ustanovi dejansko tudi teritorialno začeli razraščati v okrajni arhiv; okraja sta arhiva tudi financirala. Vendar je zaradi nasprotovanja Državnega arhiva LRS ljubljanski Mestni arhiv lahko deloval le za območje mesta in za gradivo organa, ki je izvrševal pravice ustanovitelja. Posledica uskladitve z zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o pristojnosti občinskih in okrajnih ljudskih odborov iz leta 1957, po katerem so bili kot ustanovitelji arhivov v velikih in zgodovinsko pomembnih mestih predvideni občinski ljudski odbori, pa je bila, da so leta 1961 ustanoviteljske pravice do ljubljanskega arhiva prešle na mestni svet, v Mariboru pa so jih prenesli na mestni svet šele aprila 1965, potem ko so bili odpravljene okraji v Sloveniji.

Zaradi navedenih sprememb sta ljubljanski in mariborski arhiv dobila novo ustanovno odločbo: ljubljanski mestni svet je novembra 1963 »ustanovil«³⁰ zavod Mestni arhiv – zgodovinski arhiv mesta Ljubljane, mariborski mestni svet pa šele februarja 1966 (že na podlagi splošnega zakona o arhivskem gradivu, čeprav je bil še v istem mesecu sprejet republiški zakon o arhivskem gradivu in arhivih, ki je bil neposredno v uporabi) zavod Pokrajinski arhiv Maribor. Odločbi sta tako pomenili potrditev novega položaja arhivov, njuno delovno področje pa sta omejili na območje ustanovitelja. Tako je dr. Vilfan tedaj ob sedemdesetletnici ljubljanskega arhiva upravičeno opozarjal na njegovo še naprej trajajočo negotovost v osnovni strukturi arhivske službe v Sloveniji, to pa je seveda veljalo tudi za mariborskega.³⁰

Ustanoviteljske pravice so se spremenile tudi pri ptujskem arhivu, v tem primeru zaradi drugačnega razloga. Potem ko je bil odpravljen ptujski okraj (1957), je aprila 1962 občinski ljudski odbor Ormož prevzel soustanoviteljske pravice do ptujskega arhiva, tako da je ta na ta način obdržal območje, ki ga je dobil ob ustanovitvi.³¹

²⁷ Splošni zakon o ureditvi občin in okrajev, Uradni list FLRJ 26-269/1955; Zakon o pristojnosti občinskih in okrajnih ljudskih odborov, Uradni list FLRJ 34-371/1955; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pristojnosti občinskih in okrajnih ljudskih odborov, Uradni list FLRJ 52-644/1957; Vilfan: Gradski arhivi i reorganizacija uprave, str. 31–32; Isti: Položaj i uloga arhiva, str. 39.

²⁸ *Vodnik Pokrajinskega arhiva Koper*, str. 11; za posredovane podatke se Pokrajinskemu arhivu Koper najlepše zahvaljujem.

²⁹ *Vodnik Zgodovinskega arhiva v Celju*, str. 7–9; Koželj: Štirideset let, str. 160–161.

³⁰ Zakon o izvedbi nove ureditve občin in okrajev, Uradni list LRS 24-120/1955; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pristojnosti občinskih in okrajnih ljudskih odborov, Uradni list FLRJ 52-644/1957; Ustavni zakon o odpravi okrajev v SR Sloveniji, Uradni list SRS 10-80/1965; ZAL, ZAL IJU 247, šk. 10, št. 131; *Šestdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega*, str. 29; Vilfan: Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega, str. 161; *Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor*, str. 18–19. Za posredovane podatke se Pokrajinskemu arhivu Maribor najlepše zahvaljujem.

³¹ *Vodnik Zgodovinskega arhiva na Ptujju*, str. XIX; prav tako se arhivu za posredovane podatke najlepše zahvaljujem.

Že pred mariborskim sta opustila nazive po splošnem zakonu iz leta 1950 dva arhiva. občinski ljudski odbor Ptuj je aprila 1962 sprejel sklep o preimenovanju Mestnega arhiva v Zgodovinski arhiv v Ptuj, enako skupščina občine Celje februarja 1965 sklep o preimenovanju Mestnega arhiva v Zgodovinski arhiv v Celju. Skupščina občine Koper pa je po mariborskem zgledu oktobra 1967 preimenovala Mestni arhiv v Pokrajinski arhiv Koper.³²

K spremembam naj bi pripomogla tudi uvedba družbenega upravljanja v arhivih. Kot druge ustanove s področja kulture so lokalni arhivi prešli z administrativnega upravljanja na družbeno. Organizacijsko so postali samostojni zavodi, ki so sprejemali svoj statut, to pa naj bi jim – vsaj tako so upali – omogočalo nadaljnji razvoj, kar zadeva kompetence v stvarnem kot teritorialnem pogledu. Tako je mariborski arhiv s statutom, ki ga je sprejel julija 1964 – v času, ko je imel ustanoviteljske pravice še okrajni ljudski odbor – določil mariborski okraj z izjemo občin Ptuj in Ormož kot teritorialni obseg arhiva ter Pokrajinski arhiv Maribor kot naziv zavoda. Mestni arhiv – Zgodovinski arhiv mesta Ljubljane je februarja 1965 sprejel prvi zavodov statut – to je v času, ko je imel ustanoviteljske pravice že mestni svet – ter v skladu s tem opredelil območje zavoda. Celjski arhiv je oktobra 1963 sprejel pravila Mestnega arhiva v Celju (čeprav so interno že začeli uporabljati zanj naziv Zgodovinski arhiv v Celju), kot območje arhiva pa določil celjski okraj.³³

Nedvoumno pa je postalo, da bo lahko dotedanji razvoj arhivov dobil neko perspektivno ustrezno organizacijsko obliko šele po sprejetju novega zakona o arhivih. Odkar je prišel v začetku leta 1962 v javnost osnutek nove zvezne ustave, je bilo jasno, da bo zakonodaja o arhivskem gradivu in arhivih predvsem stvar republik. Na prvem posvetovanju Društva arhivarjev Slovenije oktobra 1962 v Novem mestu so udeleženci med sklepi

ugotovili, da bi bilo potrebno razpravljati o arhivskem omrežju, seveda z željo, da bi po desetletju zmešnjav rešili vprašanje ozemeljske pristojnosti lokalnih arhivov. O tem so govorili na več sejah društva v začetku naslednjega leta. Osrednje vprašanje je bilo povezano s konkretno situacijo, namreč za koliko arhivov, ki bi bili sposobni opravljati vse potrebne naloge, so sploh zadoščala skupna sredstva, ki so jih tedaj prejeli lokalni arhivi v Sloveniji, ter kje dobiti potrebne ljudi in prostore. Zanje so namreč prispevali sredstva le okrajni ljudski odbor Maribor, mestni svet Ljubljana in vsega štirje občinski ljudski odbori, in še ti v zelo skromnem obsegu. Poleg tega je bila zelo močna težnja po združevanju arhivov z drugimi ustanovami s področja kulture (muzeji, knjižnicami), to pa je še oteževalo reševanje vprašanja.³⁴

S sprejetjem nove zvezne ustave aprila 1963 je arhivska služba kot družbena služba v prvi vrsti temeljila na občini. Ta je postala primarna baza organizacije arhivske službe. Federacija je morala predpisati za to področje le splošne zakone, s katerimi je določila načela za urejanje odnosov, ki so bili pomembni za osnovno enotnost družbenega in političnega sistema. Ob splošnem usklajevanju zvezne zakonodaje so bili novembra 1964 sprejeti splošni zakon o arhivskem gradivu, zakon o Arhivu Jugoslavije ter zakon o arhivskem svetu Jugoslavije.³⁵

Že na začetku 1964. je republiški sekretariat za kulturo in prosveto naročil Društvu arhivarjev Slovenije izdelavo elaborata o stanju, problemih in perspektivah arhivske službe v Sloveniji, ki naj bi bil kot osnova za razpravo v republiški skupščini za sestavo republiškega arhivskega zakona ter sedemletnega načrta razvoja kulture. Priprava Vodnika po arhivih Slovenije se je bližala koncu, tako da so bili na voljo že zanesljivi podatki, potrebni za analizo. Rok je bil silno kratek, dr. Vilfan se je presenetljivo hitro lotil pisanja, iz dosedanjega prikaza pa lahko vidimo, kakšno je bilo njegovo predznanje. Delovno ozračje je bilo dobro – zaradi občutka, da se je vendar nekaj premaknilo in da prizadevanja ne bodo zaman. Osnutek zvezne arhivske zakonodaje je bil tedaj že v razpravi v zvezni skupščini.

Elaborat je slonel na načelih, ki so se oblikovala – kot je vidno iz doslej prikazanega – desetletja: za arhivsko službo morajo biti pristojni le arhivi. Iz-

³² *Vodnik Zgodovinskega arhiva na Ptuj, str. XVIII; Vodnik Pokrajinskega arhiva Koper, str. 11.* Arhivoma na Ptuj in v Celju se za posredovane podatke najlepše zahvaljujem.

³³ Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije in o zveznih organih oblasti, Uradni list FLRJ 3-19/1953; Odlok o vodstvu kulturno-prosvetnih, umetniških in znanstvenih zavodov, Uradni list LRS 49-163/1955; *Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor, str. 18–19; Vodnik Pokrajinskega arhiva Maribor, str. X; ZAL, ZAL LJU 247, šk. 10, št. 131; Vilfan: Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega, str. 161; Vodnik Zgodovinskega arhiva v Celju, str. 7–9; Zgodovinskemu arhivu v Celju se za posredovane podatke najlepše zahvaljujem.*

³⁴ Sklepi posvetovanja str. 313–314; AS 607, fasc. 6, spisi 1963; Koželj: Štirideset let Zgodovinskega arhiva v Celju, str. 161.

³⁵ Uradni list SFLRJ 48-665/1964, 48-666/1964, 48-667/1964.

ročanje arhivskega gradiva arhivom mora biti obvezno, zato pa mora biti tudi arhivska služba obvezna. V pristojnosti republiškega arhiva naj bo gradivo, ki ima pomen za republiko, vendar je treba ta pomen opredeljevati po položaju in dejavnosti tistega, pri katerem je gradivo nastalo. Delo v arhivih zahteva zelo razvejeno kvalifikacijo ljudi, od specializiranih delavcev s fakultetno izobrazbo do tehničnega osebja. Potrebno je postaviti tako organizacijo arhivske službe, ki bo na učinkovit in ekonomičen način zajela vse ozemlje republike in vse arhivsko gradivo na njem: tisto, ki je že dozorelo za prevzem, kot tisto, ki šele nastaja. Zato je bilo potrebno opustiti dotedanjo razdrobljenost, zbiranje neznatnih količin gradiva, ki je ležalo neobdelano brez strokovne oskrbe. Prosvetno-kulturni zbor skupščine SR Slovenije je na svoji seji decembra 1964 brez pripomb sprejel predlagane rešitve in naložil republiškem sekretariatu za kulturo in prosveto, da predloži osnutek arhivskega zakona. Osnutke, ki jih je pripravil dr. Vilfan, so na republiškem sekretariatu predelali in združili v en zakon. Z njim se je po manjših popravkih strinjal tudi izvršni svet, nato ga je februarja 1966 skupščina SR Slovenije kot prvi slovenski zakon o arhivskem gradivu in arhivih tudi sprejela.³⁶

Zakon je določal, da opravljajo arhivsko službo arhivski zavodi. Po samem zakonu je bil tak zavod Arhiv Slovenije, dotlej imenovan Državni arhiv SR Slovenije. Da bi izrabili ugoden trenutek, je bilo treba pohiteti s pripravami za oblikovanje mreže regionalnih arhivov, za to pa je dajal zakon široke možnosti: skupščina občine je lahko sama ustanovila arhiv, arhiv je lahko ustanovilo tudi po več občin skupaj; lahko pa je skupščina občine zaupala opravljanje službe varstva arhivskega gradiva arhivu, ki ga je ustanovila druga skupščina občine. V dogovoru z republiškim sekretariatom za kulturo in prosveto je že pripravljali odbor Skupnosti arhivov Slovenije aprila 1966 poslal vsem občinskim skupščinam teze o organizaciji arhivske službe v republici. Pri tem je izhajal iz načela, da arhivski zavodi v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru prevzamejo približno območje okrajev po tedanjem stanju, upoštevajoč tudi želje občinskih skupščin, obstoječa arhiva v Piranu in na Ptuju pa naj bi obdržala tedanje območje, ker sta dokazala svojo sposobnost za obstoj. Tako se je v naslednjih letih ob velikem prizadevanju arhivov na podlagi dogovaranja s skupščinami občin postopoma začela izobli-

kovati v republici mreža regionalnih arhivov, kakršno poznamo še danes. Težko pa je bilo razumljivo, da je na primer na Hrvaškem arhivsko omrežje lahko kar z odlokom predpisal izvršni svet sabora, v Sloveniji pa so se morali arhivi podati v dolgotrajne postopke.³⁷ Tako so se na primer šele leta 1967 občine Hrastnik, Trbovlje in Zagorje pridružile Zgodovinskemu arhivu Celje; leta 1969 še ena od občin ni odgovorila na predlog Pokrajinskega arhiva Maribor, da bi po njenem pooblastilu opravljal službo varstva arhivskega gradiva na njenem območju.³⁸

Nastala pa sta dva posebna problema. Tri občine severne Primorske, Nova Gorica, Ajdovščina in Tolmin, so želele arhivsko službo zaupati Goriškemu muzeju, ker niso imele možnosti za ustanovitev lastnega arhiva, priključitvi koprskemu pa so odločno nasprotovale. Glede na osnovna načela organizacije arhivske službe pa v tako rešitev ni bilo mogoče privoliti, še posebno ker so tudi nekatere druge občinske skupščine pritiskale na združitev z lokalnim muzejem. Problem je bil rešen tako, da je bil uporabljen člen arhivskega zakona, ki je določal, da bo, dokler občinska skupščina ne organizira službe varstva arhivskega in registraturnega (danes bi rekli dokumentarnega) gradiva, opravljal to službo za območje občine in na njene stroške Arhiv Slovenije. Določilo je bilo sicer mišljeno kot prisila za doseg osnovnega cilja, da bi namreč opravljali arhivsko službo na celotnem območju republike, v tem primeru pa je omogočilo glede na specifične razmere tako rešitev, da je Arhiv Slovenije prevzel opravljanje omejeno število zahtevnejših nalog, za preostale pa pooblastil skupščino občine Nova Gorica, da je v soglasju s preostalima dvema občinama, ki ju je to zadevalo, ustanovila arhivski oddelek v Novi Gorici. Ta je prevzel tudi dotlej pri Goriškem muzeju zbrano arhivsko gradivo. Iz arhivskega oddelka, ki se je kasneje organiziral kot upravni zavod, pa se je leta 1972 razvil samostojni Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.³⁹

Drug problem je bil Mestni arhiv ljubljanski. Težave pri financiranju arhiva, nagel padec števila zaposlenih, bojazen, da za nove zaposlitve ne bi

³⁶ Uradni list SRS 4-24/1966; AS 1115, vrečka 44 ter šk. 1809, mapa 63–11; AS 607, šk. 7, mapa 1964.

³⁷ Odluka o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu. Narodne novine SRH 28-107/1963.

³⁸ Koželj: Štirideset let Zgodovinskega arhiva v Celju, str. 161; *Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor*, str. 19.

³⁹ Marušič: Nekaj o začetkih, str. 16–17; Žontar: Zavod za varstvo arhivskega gradiva, str. 18–25; Vidmar: Od strokovne službe, str. 26–31; *Vodnik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici*, str. 11–12.

bilo zagotovljenih sredstev ter pomisleki v kolektivu, da bi se arhiv spremenil v regionalnega, so odlagali začetek organizacijskih dejavnosti, po katerih bi arhiv stopil v trajno pogodbeno razmerje z občinskimi skupščinami in tako oblikoval svoje omrežje, kot so to storili preostali arhivi. Dr. Vilfan ni hotel tvegati, da bi še enkrat začel v arhivu vse znova, čakalo pa ga je mesto na Pravni fakulteti v Ljubljani. Odločil se je le za opravljanje posameznih del za nekatere občinske skupščine po letnih pogodbah, ki pa so imele zgolj namen prebroditi težave zavoda. Edina izjema je bila po zaslugi dr. Pavleta Blaznika pogodba z občinsko skupščino Škofja Loka, po kateri je bil za njeno območje pri Mestnem arhivu ljubljanskem nameščen poseben delavec, ki je imel v arhivu potrebne strokovne povezave.⁴⁰ Končno je v letih 1972 in 1973 tudi ljubljanski arhiv izoblikoval svoje območje, potem ko so mu gorenjske, ljubljanske, obljublanske, dolenske in belokranjske občine ter idrijska občina zaupale opravljanje arhivske službe, kot regionalni arhiv pa se je preimenoval v Zgodovinski arhiv Ljubljana. Enote arhiva so prevzele v letu 1974 tudi od Idrijskega, Dolenskega in Metliškega muzeja arhivsko gradivo, dotlej zbrano pri njih. V zvezi z Idrijskim muzejem naj dodamo, da je začel prevzemati arhivsko gradivo šele leta 1951, to pa kaže, da splošnega zakona o državnih arhivih niso kaj prida upoštevali. Ob koncu oblikovanja območij regionalnih arhivov v Sloveniji se je leta 1974 še Mestni arhiv Piran vključil v koprski arhiv kot posebna enota.⁴¹

V arhivskem zakonu je bilo treba upoštevati tudi arhivsko gradivo ustanov Katoliške cerkve, potem ko je bil konec maja 1953 sprejet zvezni zakon o pravnem položaju verskih skupnosti. Ta jim je priznal naravo pravnih oseb po civilnem pravu, arhivski zakon pa je dal škofijskim arhivom trdnejšo osnovo za javno delovanje. Da bi pripomogli k celovitemu varstvu cerkvenega arhivskega gradiva, je Skupnost arhivov Slovenije v sodelovanju z vodstvom škofij v letih 1968–1971 izpeljala popis matičnih knjig ter župnijskih arhivov v republiki. Tedaj je imela svoj škofijski arhiv le ljubljanska škofija (prvi arhivar je bil France Pokorn, in to od leta 1911), Lavantinska škofija v Mariboru pa je že leta 1896 ustanovila svoj škofijski muzej, ki je tudi zbiral cerkvene arhivalije. Ko so bile po prvi

svetovni vojni mariborske muzejske zbirke združene, je začela škofija arhivalije dajati v hrambo kot depozit, in sicer najprej Zgodovinskemu društvu (1924), nato Banovinskemu arhivu in po drugi svetovni vojni Pokrajinskemu arhivu. Od leta 1994 pa deluje Škofijski arhiv Maribor kot samostojna organizacijska enota škofijskega ordinariata. Združil pa je tudi vse gradivo, ki je bilo do tedaj dano v hrambi kot depozit. Ko sta bili škofiji povzdignjeni v nadškofiji, sta se tudi njuna arhiva preimenovala v nadškofijska, in sicer ljubljanski leta 1961, mariborski pa leta 2006. Za zdaj je le koprška škofija ustanovila lastni škofijski arhiv kot samostojno organizacijsko enoto škofijskega ordinariata. (1999).⁴²

Viri in literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 607 Arhivsko društvo Slovenije

AS 1115 Skupščina SR Slovenije

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL)

ZAL LJU 247, Zgodovinski arhiv Ljubljana

Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, Ljubljana 1933.

Uradni list FLRJ, Beograd 1950, 1953, 1955, 1957.

Uradni list SFRJ, Beograd 1964.

Uradni list SNOS in NVS, Ljubljana 1944–45.

Uradni list LRS, Ljubljana 1948, 1955.

Uradni list SRS, Ljubljana 1965, 1966.

Narodne novine. Službeni list SRH, Zagreb 1963.

Literatura

Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ. SR Slovenija. Beograd: Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1964.

Banovinski arhiv v Mariboru. *Casopis za zgodovino in narodopisje* 19 (1934), str. 92–93.

Baš, Franjo: Muzeji, galerije, arhivi in spomeniško varstvo v Sloveniji 1918–1938. *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici kraljevine Jugoslavije.* Ljubljana: Jubilej, 1939, str. 314–319.

⁴⁰ Vilfan: Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega, str. 161–164; Kopač: Dr. Vlado Valenčič, str. 47.

⁴¹ *Vodnik Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, str. 15–20; *Vodnik Pokrajinskega arhiva Koper*, str. 11; *Arhivski fondovi i zbirke*, str. 13.

⁴² Uradni list FLRJ 22-151/1953; *Vodnik po matičnih knjigah; Vodnik po župnijskih arhivih; Vodnik po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva Ljubljana*, str. 14; *Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor*, str. 9–10; Vrtnjak: Sto let Zgodovinskega društva, str. 18, 22.

Bonin, Zdenka – Rogoznica, Deborah: *Koprska pisna dediščina. Od brambe javnih dokumentov do ureditve zgodovinskega arhiva*. Koper: Pokrajinski arhiv, 2010.

Fabjančič, Vladislav: Ljubljanski mestni arhiv. *Zgodovinski časopis* 1 (1947), str. 174–183.

Fugger-Germadnik, Rolanda: Muzejsko društvo v Celju (Museal-Verein in Cilli) 1883–1922. *Kronika* 57 (2009), izredna št., str. 355–362.

Gesamtingent des Steiermärkischen Landesarchives. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1959 (Veröffentlichungen; 1).

Goldinger, Walter: Geschichte des österreichischen Archivwesens. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, Erg. Bd. 5 (1957).

Hernja-Masten, Marija: Korenine arhiva segajo v Muzejsko društvo Ptuj. *Kronika* 40 (1992), str. 138–141.

Janša-Zorn, Olga: *Historično društvo za Kranjsko*. Ljubljana: Modrijan, 1996.

Jarc, Janko: Novomeški arhivi. *Arhivi* 6 (1983), str. 18–21.

Kopač, Janez: Dr. Vlado Valenčič o svojem delu v arhivu. *Spominski zbornik Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1999 (Gradivo in razprave 21), str. 45–49.

Koželj, Rudolf: Štirideset let Zgodovinskega arhiva v Celju. *Arhivi* 19 (1996), str. 160–162.

Leskovec, Antoša: Franjo Baš in mariborski arhiv. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 5/XL (1969), str. 113–118.

Mal, Josip – Stele, France: Kratka navodila za ohranitev arhivov in glavna načela spomeniškega varstva. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 23 (1928), str. 175–185.

Mal, Josip: Organizacija ljubljanskih arhivov. *Znanstveni vestnik* 1 (1934/35), str. 3–6.

Marušič, Branko: Nekaj o začetkih goriške slovenske arhivistike. *Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Ob 30. obletnici ustanovitve*. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv 2002, str. 11–17.

Miklavčič, Maks: Splošni zakon o državnih arhivih. *Zgodovinski časopis* 5 (1951), str. 241–248.

Mohorič-Bonča, Katja: Muzejska društva na Slovenskem pred 2. svetovno vojno. *Kronika* 53 (2005), str. 69–90.

Oblak-Čarni, Marija: Arhivi v Sloveniji v letih 1945–1950. *Arhivi* 13 (1990), str. 83–92.

Ogris, Alfred: 100 Jahre Kärntner Landesarchiv. *Carinthia* I 194 (2004), str. 15–33.

Petdeset let Pokrajinskega arhiva Maribor 1933–1983. Maribor: Pokrajinski arhiv 1983 (Katalog).

Porcedda-Mitidieri, Donatella: Starejši fond goriških deželnih stanov. *Arhivi* 21 (1998), str. 51–55.

Posch, Fritz: Das Archivwesen der Länder und die Entstehung der österreichischen Landesarchive. *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 25 (1972), str. 51–71.

Prva kulturna konferenca slovenskih mest. *Kronika slovenskih mest* 3 (1936), str. 74–75

Prvo zborovanje slovenskih zgodovinarjev. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 21 (1940), str. 143–147.

Resolucija Muzejskega sveta. *Varstvo spomenikov* 3 (1950), str. 77–79.

Ribnikar, Peter: Dr. Josip Mal, njegovo delo v arhivu in za razvoj arhivistike. *Arhivi* 11 (1988), str. 20–38.

Ribnikar, Peter: Od objave Splošnega zakona o državnih arhivih do ustanovitve Društva arhivskih delavcev Slovenije. *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 25–32.

Sklepi posvetovanja Društva arhivarjev v Novem mestu. *Arhivist* 12 (1962), zv. 2, str. 313–314.

Smole, Majda: *Zgodovina arhivistike in arhivske službe*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1976 (Priročniki; 4)

Stulli, Bernard: Pregled povijesnog razvitka zaštite arhivalija na područjima historijskih arhiva u Pazinu i Rijeci. *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* 23 (1980), str. 11–44.

Šenk, Tatjana: Anton Aškerc, mestni arhivar in knjižničar. *Arhivi* 29 (2000), št. 2, str. 225–234.

Šestdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega (ur. Sergij Vilfan s sodelovanjem kolektiva ustanove). Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1959.

Škerl, France: O perečih vprašanih naših arhivov. *Zgodovinski časopis* 2–3 (1948–1949), str. 165–177.

Škerl, France: Eno leto obstoja Društva arhivskih delavcev v Sloveniji. *Arhivist* 5 (1955), zv. 2, str. 123–124.

Šmid, Gašper: Arhivska zakonodaja Kraljevine Jugoslavije. *Arhivi* 19 (1996), str. 52–54.

Tončič, Ludvik: Petdeset let Dolenjskega muzeja Novo mesto. *Rast* 11 (2000), št. 1 (67), str. 71–77.

Vidmar, Cveto: Od strokovne službe v občinski upravi do pokrajinskega zavoda. *Zbornik Pokrajinskega arhiva Nova Gorica. Ob 30. obletnici ustanove*. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv 2002, str. 26–31.

Vilfan, Sergij: Anton Aškerc – mestni arhivar ljubljanski. *Kronika* 4 (1956), št. 2, 99–107.

Vilfan, Sergij: Gradski arhivi i reorganizacija uprave. *Komuna. Časopis stalne konferencije gradova i gradskih opština Jugoslavije* 2 (1956), str. 31–32.

Vilfan, Sergij: Položaj i uloga arhiva u socijalističkoj Jugoslaviji. *Arhivist* 7 (1958), zv. 3–4, str. 32–60.

Vilfan, Sergij: Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega. *Kronika* 16 (1968), zv. 3, str. 161–164.

Vodnik po arhivih Slovenije. Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Koper. Koper: Pokrajinski arhiv, 2006.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2009.

Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 1997.

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju. Celje: Zgodovinski arhiv, 1997/2. izd.

Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1980.

Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva na Ptuj. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2009.

Vodnik po fondih in zbirkah Nadškofijskega arhiva Ljubljana. Ljubljana: Nadškofijski arhiv, 1999 (Priročniki; 1).

Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije. Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972 (zv. 1 in 2), 1974 (zv. 3).

Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije. Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1975 (zv. 1 in 2).

Vrbnjak, Viktor: Sto let Zgodovinskega društva v Mariboru. *Zgodovinsko društvo v Mariboru 1903–2003*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2003, str. 7–30 (Katalogi; 14).

Za osrednji slovenski arhiv. *Slovenec* 1935, št. 104 (8. 5.).

Za ustanovitev osrednjega arhiva. *Akadenski glas* 1935, št. 5 (12. 2.).

Zwitter, Fran: Vprašanja naših arhivov. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 16 (1935), str. 85–88.

Žontar, Jože: Deželni arhiv v Ljubljani pred letom 1918. *Kronika* 16 (1968), str. 151–160.

Žontar, Jože: Načrti za ustanovitev državnega arhiva v Ljubljani pred prvo svetovno vojno. *Kronika* 17 (1969), str. 24–27.

Žontar, Jože: Delovanje Centralne komisije za umetnostne in zgodovinske spomenike in Arhivskega sveta ter arhivi na Kranjskem. *Arhivi* 11 (1988), str. 22–26.

Žontar, Jože: Zavod za varstvo arhivskega gradiva v Novi Gorici (1966–1971), *Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Ob 30. obletnici ustanovitve*. Nova Gorica: Pokrajinski arhiv, 2002, str. 18–25.

Zusammenfassung

DIE WURZELN DES ARCHIVDIENSTES IN SLOWENIEN

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts entstanden die Landesarchive (in Ljubljana beim Landesmuseum) sowie die Stadtarchive in Piran, Koper und Ljubljana. Ansonsten wurde das Archivmaterial in größerem oder kleinerem Umfang auch von den lokalen Museen gesammelt. Nach 1918 änderte sich die Situation nicht wesentlich. Die frühere Rolle des Steiermärkischen Landesarchivs übernahm in dem Gebiet, das zum SHS-Staat gehörte, das Banskafeld-Archiv in Maribor. Der Ruf nach Gründung eines zentralen slowenischen Archivs, Trennung der Archive von den Museen und Beschließung eines Archivgesetzes wurde immer lauter. Das erste Ziel wurde im Oktober 1945 mit der Gründung des Zentralen Staatsarchivs Sloweniens erreicht. Das Allgemeine Gesetz über die Staatsarchive (1950) sah ein Bundesarchiv und Republikarchive vor, in denen sich das gesamte Archivmaterial aus dem Gebiet der Republiken konzentrieren sollte. In Ausnahmefällen waren Stadtarchive in den größeren und historisch bedeutenden Städten erlaubt. Nach Beschluss des Verfassungsgesetzes über die Grundlagen der gesellschaftlichen und politischen Ordnung (1953) wurden die zentralistischen Grundsätze aufgegeben, und gleichzeitig begann die Loslösung der lokalen Archive von den Museen unter dem Namen Stadtarchiv, obwohl diese nicht als Ausgangspunkt für die Archive des allgemeinen lokalen Systems gedacht waren. Es begannen Diskussionen über ein Archivnetz in der Republik. Nach der Einführung der gesellschaftlichen Verwaltung wurden diese Archive selbständige Anstalten, was ihnen die Möglichkeit, sich in Bezug auf die Kompetenzen in sachlicher und territorialer Hinsicht weiterzuentwickeln; die meisten änderten auch ihren Namen. Einer solchen Entwicklung gab das nach der Verlautbarung der neuen Bundesverfassung (1963) im Jahr 1966 beschlossene Republiksgesetz über Archivmaterial und Archive eine stabilere Rechtsgrundlage. Dieses ermöglichte auch die Eingliederung der bischöflichen Archive der katholischen Kirche in das öffentliche Archivnetz.

*Otto Habsburški (1912–2011) v madžarski uniformi, s. d.
(original brani Angelika Hribar, Ljubljana).*